

Kései rádöbbenések órája

Tin Ujević

Kinek van még ma bátorsága, hogy kimondja: bűnhődnök kell majd, ha ráeszméltek, hogy csalódtatok és másokat csaltatok, mert becsaptak benneteket és rosszul cselekedtetek; szánjátok-bánjátok majd szavaitokat és tetteiteket, mint valami megátalkodottságot és szégyent. Nincs többé Savonarola és Jan Hus. Oda a hittudománynak és a remeték hamvainak a tisztelete. Mindegy, bűnhődtek majd és megbánást éreztek, ha rádöbbsentek, ráeszméltek húsz vagy harminc év múltán. A megismerések lassan és későn kerítenek hatalmukba; kevés nekik egy egész emberi élet is, s az a szörnyű bennük, hogy rendszerint nem következnek be idejében.

Mert megkeres bennünket a kései bölcsesség, az idő véres bosszúja, amikor az ember átlátja önnön ürességét és egykori tudatlanságát. Várnunk kell tíz, húsz, s annál is több esztendeig, hogy azt mondhassuk: tévedtünk. Becsaptak bennünket. Ez a távoli bölcsesség bekopogtat egy napon hozzánk, hogy halálunk előtt egy egész élet tévelygéséért és mulasztásáért megbüntessen bennünket.

Vannak kései rádöbbenések, amikor a puszta szavak cicomázatlanul is hatalmasak, amikor az álmok áttetszőek, vagy azzá lesznek. Akik hosszú életet érünk meg, eljutunk hozzájuk. Ők maguk keresnek fel minket. Én nem hívom őket, mert késeiiek, s ezért szomorúak. Én a korábbi, jobb rádöbbenéseket szeretném, a dolgok alattomoságának fölfedezéseit, amíg nem merült el az idő, s nem késtünk el. Én figyelmeztetlek benneteket.

Nem hivatkozom semmiféle bűnbánatra, de a vezeklés órája eljön egyszer az igazság útján, el kell jönnie. Mint a költő, aki

figyelmeztette kedvesét: „Ha már öreg lesz Ön s este gyertyája égvén, tűz mellett ül . . .” Az igazság és a büntetés órája eljön. Minden csupasz lesz, minden világos lesz, de későn.

Késő lesz. S a sok vigaszon és elégtételen, amit kapunk (mi kevesek, egyetlenek, kiválasztottak), nem örvendezem, mert későn jönnek. Az idősebb nemzedék és az utódok ismét haszontalanul és dohogva mondhatják majd: Volt egy hang, egy ember, aki idejébcn igazat szólt, de nem hallgattak rá.

Az okozott igazságtalanságokért, az éretlenség korának kifakadásaiért sok hangoskodót és kihágót megrónak majd a lelkiismeret hangján, értelmesebb emlékezéssel elmúlt napjainkra és a kései rádöbbenések óráira, amikor a kérlelhetetlen őszök ledldozó napja beragyogja az aranyló szőlőskerteket és a rézszín ligeteket.

Hrvatsko kolo, 1937.

Idegek

Tin Ujević

Nem mindenki képes sietősen fölépíteni a maga házát, s az építkezőt sokszor eltemetik, még mielőtt az otthona fölfednünk. Eljött a korszak, amikor anyagként önmagunkat kellett fölfednünk. A mechanika tréfái során jelentkezett a reflex, a belső automatizmus emberisége. Holmi rostocskák, madzagocskák, rugók és csavarok dolgoznak bennünk. De mindegy: az idegek elvesznek és elkallódnak, a drótok és huzalok pattognak. Nehéz magunkat egybefognunk.

Több évig, talán tíz esztendeig is, elkerültem minden szót a fájdalomról. Megengedhetetlen volt számomra kimondani: szenvedek; miért Én és miért Szemvedés? Kétszer is miért. Tehát az idegeket legyőztem; legalábbis azokat a szentimentálisakat, középiskolásokat, régimódiakat. Srapnelek hullottak az acélra. Robbanás, acél az acél ellen. A szentimentális emberek éretlenek, szónokiasak és gyakorlati érzék nélküliek voltak. És a kis fájásokat, az idegek kis szenvedéseit mind legyőztük. Az érzelem technikája harminc év alatt teljesen megváltozott. Most mégis, mintha az idegek olykor megbosszulnák magukat és megtorlást követelnének. Ez inkább egy elnyomott hatalom reakciója. Ki ne szeretne hahotázva fölnevetni, ha beszédet tartott? Kivel nem fordulna elő, hogy elkezd önmagá-

val beszélgetni, ha nem remélt táviratot kap, vagy megüti sorsjátékon a főnyereményt? S ezeknek az embereknek a nevetésében elégnek az idegek. Nem szívből nevetnek, nem pihenten, örömtelin, bővérűn. Gépiesen nevetnek, s kalandos láz fogja át őket. A romantika idején a szív uralkodott az embereken. Mi, öreg modernisták hittük, hogy rajtunk az idegek, az élet színe és nedvei uralkodnak. De az acél korszakában úgy gondolták, hogy a vasszerkezetek megszüntették az idegeket. Én is már régen megtagadtam a szívet és az idegeket. De íme, az idegek megbosszulják magukat: csikorognak, remegnek. A drótok pattognak, és az automata ostoba arcot vág.

Savremenik, 1938/7-8. sz.

Kalitka az ablakban

Tin Ujević

Azt mondják, hogy az ablakba helyezett kalitkák költői lelkeket jeleznek, az ilyen emberek állítólag együtt álmodoznak a Kanári-szigetek sárga madaraival. Epedeznek és elfonnyadnak múlt századbeli regényeken. De mi van a fészkekkel? Fészek kevés van, s gyakrabban kutatnak bennük kígyók, mint kéméletlen gyermekkezek. S ha a faodúban valaki madárfiókákat talál, minden lelkiismeretfurdalás nélkül hazaviszi és kalitkába zárja. Semmiféle alkotmány nem szavatolja a madarak mozgásszabadságát. Kevés fészket látok ezen a telepen, s a város azért van, mert kevés a fészek. A madarak, kivéve a legkevésbé érzékenyeket, tüntetőleg elkerülik a nagy háztömböket. Galambokat dédelgetünk, s szemtelen verebek keresnek föl bennünket. De valaha réges-régen a madarak minden gerendán, minden odúban fészket raktak. Akkor még a madarak nem mondtak le teljesen az emberről. Itt, íme csak egy fészek van, magasan a nyárfa csúcsán, fenn a fatörzsön, amely ott meredezik társai között. E helység élő fatörzseinek világában ez a központi hely. Azt mondják, vannak helyek, ahova csak ritka madarak vándorolnak el. A pölyök a múlt századbeli házakat választják ki, s pusztá megjelenésükkel élénk varázsolják a tartományi, vidéki zsenit. A dunai árterületeken hiába jegyezgettem e hosszúnyakú szárnyasok lábnymait...

Igen. Akarjuk az énekesek csicsergését és élénkségét. Ezért készítettük a kalitkákat. De miértünk, a mi kényelmünkért, s nem az övékéért. Így aztán van kalitkánk a költő, az asszony és a tehet-

ség számára. Nagyságukra, anyagukra nézve mindig régi fajták, mindig tradicionálisak, aranyrácsúak. Vagy csak aranyozottak? Meg aztán vannak madaraink, melyek nem akarnak repülni, mert nem szeretik elhagyni kalitkájukat a szabad tér kedvéért, ahol vihar, nyugtalanság, eső és villámlás vár rájuk. Kalitkát készítettünk a szerelemnek. Nem a szív szerelmének, hanem a gondtalan, biztonságos, kiegyensúlyozott, könnyed szerelemnek. Az isteni viharoknak végük. A szerelem is, a vers is, átváltozik prózává, betelt, megelégedett, eszményi prózává. S ha kinyitjuk a kalitkák ajtócskáit, a madarak tétovázva néznek ki az esőbe. A városi galambok pedig körbe-körbe kerengenek.

Savremenik, 1938/7-8. sz.

Ültessetek fákat

Tin Ujević

A perzsa mágusok azzal a kérelemmel járultak az Istenhez, engedje meg nekik, hogy megműveljék földjüket, fákat ültessenek és gyereket szülhessenek. Hagyjuk a másik két dőre kívánságot, s maradjunk a faültetésnél. Menekvés ez azok számára, akik izzadva robotolnak.

Évek kellene, hogy a fa megnőjjön, télidőben bebaglyulálják és faházikóban tartják. De nyáron jótéteményeit végzi a fa, amikor a gyalogosok verejtéküket törlik és ingüket a tűző napon szárítják.

Gondoljatok azokra az emberekre, akik egy-egy fatörzs alatt laknak, akiknek a fa árnyéka lakásuk és menedékük. Nehezünkre esik, hogy kortársainknak tekintsük őket, mert a növényekhez és a füvekhez közelebb állnak, mint hozzánk. De mi minden született már a fatörzs alatt! Nemcsak Newton gravitációs elmélete, hanem emberségünk egy jobb, nemesebb, töredelmesebb érzése. Ezért kárikula idején legfőbb vágyam, hogy árnyékba húzódjam. Itt társa vagyok azoknak, akiknek minden tulajdonuk az a négyzetméternyi, rezgő, villogó árnyékos. A fatörzs lakásunk, a hőség higiéniánk, s a darab kenyérünk tápláléka testnek és léleknek. Ebben a környezetben tanulok természetességet és szerénységet.

Savremenik, 1938/7-8. sz.